”I början vart det lite läskigt men nu är det vardag”

En rapport om yngre barn och egenproducerat material

Innehåll

Rapporten i korthet	4
Så gjorde vi	7
Barns liv på nätet	8
Unga och nudes	10
Bildanalys från ECPAT Hotline	12
Vad säger barnen?	13
Hur kommer förövare i kontakt med barn på nätet?	17
Vems ansvar?	20
Tips & råd	24
Statistik till bildanalysen i ECPAT Hotline	25
Referenser	26

ECPAT Sverige

ECPAT Sverige är en barnrättsorganisation som arbetar mot sexuell exploatering av barn. Det gör vi på flera sätt. Vi sprider kunskap om brottsligheten och förebygger så att barn och unga inte utsätts. Vi arbetar med opinionsbildning och påverkansarbete mot makthavare och vi samarbetar med myndigheter, företag och andra organisationer. Vi driver ECPAT Hotline, en webbaserad anmälningssida samt en stödlinje som vänder sig till barn och unga. ECPAT Sverige ingår i ett globalt ECPAT-nätverk med 118 organisationer i 102 länder.

@ECPATSverige
Sankt Göransgatan 66
SE - 112 33 Stockholm
+46(0) 8 598 920 00
info@ecpat.se

www.ecpat.se
www.ecpathotline.se

ECPAT Sverige, maj 2020
Illustratör: Linn Rolfsdotter

Förord

Spel, appar och sociala medier fyller viktiga funktioner i barns liv. Även små barn umgås via paddan, vinner och förlorar i spel, spelar in videos där de dansar och facetimar med mormor och morfar. Den här rapporten är inte ett inlägg i skärmtidsdebatten. Om den leder till att ett enda barn blir av med mobilen, får sitt favoritspel borttaget eller förbjuds att kommunicera digitalt med sina vänner så har vi misslyckats.

Nätet är de ungas värld och där ska de kunna vara trygga. Det vi vill prata om är att de inte alltid kan vara det. Det senaste året har vi på ECPAT sett en ökning av bilder och filmer där yngre barn poserar och begår sexuella handlingar på sig själva framför en webbkamera. Den här rapporten är ett försök att förstå varför vi ser det vi ser.

Barn och unga vi pratar med berättar att kontaktförsök från vuxna, förfrågningar om att skicka nakenbilder och att få dickpicks i mobilen är vardag. Som ett barn beskriver det: ”I början vart det lite läskigt men nu är det vardag”. Att lägga ut mer eller mindre nakna bilder och filmer på sig själv kan också vara vardag. För en del är det något positivt, men barn blir också tvingade, lurade och utpressade att ta bilder på sig själva nakna.

Jag tror att de flesta är överens om att detta inte är okej. Frågan är vem som ska göra något åt det? Vems ansvar är detta? Vi vill att du som läser det här ska veta om att det finns risker för barn på nätet, på samma sätt som det finns risker utanför nätet. Men – vi vill dessutom att du ska vara med och göra något åt det.

Oavsett hur hårt olika spelföretag, plattformar, skola, polis och lagstiftare jobbar för att barn ska vara trygga på nätet så måste alla vi vuxna i barns närhet ta vårt ansvar. Förövare finns där barn finns och då måste vi också vara där. Intressera dig för barnets vardag på nätet, berätta om allt det positiva – men också om risker som finns. I rapporten har vi samlat tips och råd om hur du kan göra.

Mitt allra viktigaste råd till barn är att om något obehagligt eller läskigt händer när du till exempel spelar eller delar videos så finns det en bra grej på nätet jämfört med det som händer utanför: du kan stänga av. Det spelar ingen roll vad personen på andra sidan skärmen säger, eller om hen hotar eller tjatar – du måste ingenting. Och du kan alltid berätta för en vuxen, kanske din förälder, en lärare eller en tränare. Finns det ingen vuxen du vill prata med så kan du ringa vår stödlinje 020-112 100 så hjälper vi dig. Det är aldrig ditt fel!

Tack till alla barn och unga som så generöst har delat med sig av er erfarenhet och kunskap!

Anna Karin Hildingson Boqvist,
generalsekreterare ECPAT Sverige

Rapporten i korthet

Om ECPAT Hotline
ECPAT Sverige är en barnrättsorganisation som arbetar mot sexuell exploatering av barn. Det gör vi på flera sätt, bland annat genom ECPAT Hotline, vår webbaserade anmälningssida dit allmänheten anonymt kan tipsa om misstänkt sexuell exploatering av barn. Vi granskar alla tips och i relevanta fall skickas de vidare till svensk polis, hotline i annat land och till Interpol. Syftet är att det ska leda till en brotts-utredning och att kränkande bilder tas ned.

Yngre barn som utför mer avancerade sexuella handlingar

Tipsen till ECPAT Hotline handlar allt oftare om bilder och filmer som barn och unga har tagit på sig själva, frivilligt eller inte. I förra årets rapport[1] tittade vi därför närmare på egenproducerat material generellt. Vi samtalade även med barn och unga om varför sexualiserade bilder tas och vilka strategier de har för att vara trygga på nätet.

I rapporten använder vi begreppet “egenproducerade bilder/filmer”. Det innebär att barnet själv tagit bilden eller filmen, frivilligt eller via övertalning, hot eller tvång. Det kan röra sig om hel- eller halvnaket eller sexuella handlingar ensam eller tillsammans med andra.

Vi ser fortsatt mycket egenproducerat material i Hotline. Det som skiljer sig från tidigare är att vi nu ser fler yngre förpubertala[2] barn, från runt sju år på bilderna och filmerna. Tidigare var det mera ovanligt att se så unga flickor och pojkar posera och utföra sexuella handlingar framför en webbkamera. Vi reagerade på ökningen och ville veta mer om bilderna och filmerna, men också vad ökningen kan bero på. Därför valde vi i år att närmare analysera ett stort antal bilder, med yngre och äldre barn av båda kön.

Analysen visar att de yngre barnen främst utför sexuella handlingar, snarare än att posera sexuellt. De kan till exempel penetrera sig själva med olika föremål. Detta skiljer sig från de äldre barnen på så sätt att de äldre barnens material är mera varierat och kan skildra både sexuella handlingar och sexuella poseringar (hel – eller halvnakna). Både de äldre och de yngre barnens bilder och filmer är fotade eller filmade hemma, oftast i barnets eget rum och i badrummet.

Varför ser vi fler yngre barn?

Vi kan inte säkert veta varför vi ser fler yngre barn i ECPAT Hotline. Däremot vet vi att förövare finns där barn finns.

Barn idag introduceras tidigt till livet på nätet. Även många yngre barn använder sociala medier och spelar spel där de kan kommunicera med andra. Barn vi har pratat med berättar att de får förfrågningar om nakenbilder så fort de börjar använda sociala medier eller spel med chattfunktioner. Det tycks vara så vanligt med både förfrågningar efter bilder och att få oönskade bilder att det har skett en slags normalisering, vilket förövare kan utnyttja.

För barn (liksom för vuxna) kan det vara svårt att se konsekvenserna av att dela en bild eller film på sig själv. Därför kan det ibland räcka med att förövaren frågar. Det kan också handla om mer avancerad grooming eller – vilket har blivit vanligare – om direkta hot för att snabbt få barnet att agera som förövaren vill.

Något som vi också vet har blivit vanligare är att barn och unga skickar kränkande bilder och filmer, till exempel nakenbilder på andra barn, till varandra. Det är vår uppfattning att många inte är medvetna om var gränsen till en olaglig handling går.

1. ”Man kan bli utpressad även om det kändes okej från början”, ECPAT Sverige 2019.
2. Med förpubertala barn menas barn som inte påbörjat eller som precis påbörjat pubertetsutvecklingen.

Vem bär ansvaret?

Sexuell exploatering av barn på nätet är ett växande, globalt och samhälleligt problem som kräver såväl proaktivt som reaktivt arbete. Ingen enskild aktör kan lösa detta på egen hand. Ansvaret vilar istället på samtliga sektorer i samhället. I rapporten lyfter vi några aktörer som har en viktig roll.

En viktig aktör är de plattformar på nätet som används av barn, såsom spel, appar och sociala medier. Dessa aktörer kan ta ett större ansvar för att så långt som möjligt förhindra att deras plattformar missbrukas av förövare. Det kan handla om att med hjälp av verktyg automatiskt upptäcka risksituationer i chattar och då koppla in en moderator som kan se över vad som händer. Det är dessutom viktigt att aktörerna gör det enkelt för yngre användare att rapportera, och att plattformarna tar sin del av ansvaret för att öka kunskapen hos såväl barn som föräldrar.

Samtidigt vet vi att även om den initiala kontakten mellan en förövare och ett barn kan ske i en spelchatt så är det inte alltid där som själva exploateringen äger rum. Istället kan den fortsatta konversationen förflyttas till exempelvis en sms-tjänst, sociala medier eller Skype, där det kan vara svårt att upptäcka vad som händer. Då kommer en annan viktig aktör in: föräldrar, vårdnadshavare och andra vuxna i barns närhet.

I våra samtal med barn framkommer att många barn och unga upplever en avsaknad av förståelse och kunskap hos föräldrar och andra vuxna. Vi vet också att föräldrar kan känna en vilsenhet i hur de ska hantera barnets liv på nätet. En konkret konsekvens av detta är att barn inte alltid får viktig information om exempelvis chattfunktioner före de börjar använda dem. En annan konsekvens är att barn väljer att inte dela med sig till en vuxen om något dåligt händer, som i en situation där barnet utpressas eller hotas till att ta bilder på sig själv. En vanlig anledning till att barn inte berättar är rädslan för att föräldrarna ska bli arga och att barnet inte ska få använda telefonen eller spela ett visst spel.

Det är oerhört viktigt att föräldrar och andra vuxna i barns närhet har den kunskap som krävs, både för att förhindra att barn utsätts för övergrepp på nätet och för att underlätta för barn att berätta om något dåligt har hänt. I slutet av rapporten har vi därför samlat tips och råd till dig som vuxen.

Konsekvenser för barnet

Åsa Landberg arbetar som leg. psykolog och psykoterapeut och har lång erfarenhet av behandling av barn som utsatts för sexuella övergrepp.

Hur påverkar direkta hot på nätet från förövare små barn på kort sikt och lång sikt?

Alla former av våld, inklusive hot och sexuella övergrepp, påverkar barn starkt och innebär en risk för deras hälsa. Sådant som händer på nätet kan påverka lika starkt som det som händer utanför, och även händelser som tycks vara mindre allvarliga kan få svåra följder för enskilda barn. För barnen stannar inte hoten på nätet. Hot om att en förövare ska skada dem, deras familj eller husdjur leder till rädsla var de än befinner sig och vad de än gör.

Hur brukar barn reagera när något sådan här händer?

Barn reagerar ofta starkt i stunden och blir rädda, ledsna och skäms. En del blir också väldigt arga över att någon gör så mot dem. Känslorna kan sitta i länge, och dyka upp när barnen tänker på det som hänt eller påminns om det på olika sätt. Många barn utvecklar olika former av symtom när de utsatts för våld. Det kan handla om oro och ångest, svårigheter att sova eller äta, mardrömmar, ont i magen, huvudet eller kroppen, koncentrationssvårigheter eller kamratsvårigheter. För en del känns ingenting roligt, de blir håglösa och deprimerade. Det är också vanligt att barn som utsatts för våld skadar sig själva eller har självmordstankar, och det kan förekomma långt ned i åldrarna.

Vad kan barnet behöva då?

Det kan krävas behandling, annars riskerar symtomen att följa med under uppväxten och till och med i vuxenlivet. Det som startar som symtom efter att en vuxen gjort dem illa kan leda till onda cirklar, saker som gör att vardagen blir svår, att de inte klarar skolan och att nya symtom uppstår. Barns syn på andra människor kan också påverkas. De kan få svårt att lita på människor och bli oroliga för att andra ska skada dem.

Jag vill samtidigt betona att alla barn inte utvecklar symtom och att det finns goda chanser för barn att bli glada och må bra igen om övergreppen upphör och de får stöd.

Hur påverkar det ett barn att inte berätta vad som hänt, att bära hemligheten inom sig?

Jag är övertygad om att det är extra svårt för de barn som inte delar med sig av det som hänt. De grubblar och oroar sig ensamma. Många barn skäms och lägger skulden på sig själva.

När barn berättar så kan de dela oro, tankar om att hoten ska förverkligas eller att de gjort något fel. Då kan de få svar och hjälp att förändra tankarna. Bara att höra att det inte var deras fel och att få känna att de har någon som står på deras sida betyder mycket. Att någon lyssnar och bryr sig är viktigt för att kunna återhämta sig. Ett avslöjande är oftast också en förutsättning för att barn ska kunna få skydd, stöd och behandling.

I rapporten använder vi omväxlande begreppen ”barn” och ”unga” för att följa barnens egen terminologi men åsyftar just barn, dvs. personer under 18 år om vi inte uttryckligen skriver något annat. Vi har även valt att kalla de förpubertala barnen för ”yngre” barn samt de pubertetsutvecklade barnen för ”äldre” barn i vår analys av tipsen till ECPAT Hotline.

Så gjorde vi

Bildanalys från ECPAT Hotline

Tipsen till ECPAT Hotline handlar allt oftare om bilder och filmer som barn och unga har tagit på sig själva, frivilligt eller inte. De tips vi får in rör inte enbart barn som bor eller befinner sig i Sverige. Barnen på de bilder och filmer vi ser kan befinna sig i vilket land som helst.

Sedan förra årets rapport har vi sett en ökning av yngre barn (förpubertala) i det egenproducerade materialet. I den här rapporten ville vi ta reda på mer om varför och vad det innebär.

För att få en uppfattning om vad de yngre barnen gör på bilder och filmer har vi analyserat ett antal sådana och sammanställt resultaten. Vi har slumpvis valt bilder och filmer som är egenproducerade och som har inkommit till ECPAT Hotline under en månads tid. Det rör sig med andra ord om bilder och filmer från det dagliga arbetet i ECPAT Hotline. Vi har delat in bilderna i fyra kategorier:

- Förpubertala flickor
- Förpubertala pojkar
- Pubertetsutvecklade flickor
- Pubertetsutvecklade pojkar

Bilderna och filmerna analyserades för att identifiera eventuella mönster samt för att kunna återge vad vi ser på bilden/filmen.

Det är viktigt att påpeka att analysen bygger på ett urval av det egenproducerade material som granskades i ECPAT Hotline under denna tidsperiod. Det ger med andra ord inte en heltäckande bild av barns egenproducerade material, men statistiken bekräftar den utveckling med allt fler yngre barn som vi har noterat under det senaste året.

Samtal med barn och unga

Barnets rättigheter är utgångspunkten för allt arbete ECPAT gör och därför är barnets upplevelser och erfarenheter av livet på nätet, sexuella övergrepp och spridning av sexuellt kränkande egenproducerat material en central del av denna rapport. Den viktigaste källan till information om barnets användande av nätet är barn och unga själva eftersom de är experter på sitt eget liv och sin vardag.

I den här rapporten har vi genomfört samtal med barn och unga i åldrarna 9–20 år. Vi har träffat 28 barn i grundskolan samt hållit djupintervjuer med tre unga i åldrarna 17–20 år. Vi har även använt underlaget från samtal med barnen i samband med förra årets rapport då vi träffade 37 barn på högstadiet och gymnasiet i storstad och ställde frågor om deras erfarenhet och kunskap om egenproducerat material. Grupperna med barn på högstadiet och gymnasiet var indelade utifrån kön, förutom vid ett tillfälle då vi träffade en grupp med både tjejer och killar som gick första året på gymnasiet. Gruppen med barn i lågstadiet träffade vi vid ett tillfälle och hade ett samtal i helklass. I alla samtal med barn i storgrupp eller mindre grupper har vi ställt öppna frågor om deras kunskap och erfarenheter av livet på nätet, om hot och kränkningar. Barnen har fått styra samtalet när det har varit möjligt. Grupperna hade en jämn könsfördelning. Totalt har vi träffat 69 barn och unga.

Vi har också djupintervjuat ett barn och två unga personer om deras erfarenheter och upplevelser av sexuella övergrepp och sexuell exploatering. Vi har valt att kalla dem för Anna, Bianca och Cajsa men det är inte deras riktiga namn. De kommer alla från mindre orter runt om i Sverige. Två av personerna har fyllt arton men har berättat om erfarenheter av sexuell exploatering som barn. Då deras erfarenheter ligger nära i tiden anser vi att de är relevanta för denna rapport.

Samtliga deltagare har före samtalen fått information om att deltagandet är frivilligt och hur deras berättelser kommer att användas. För barn i lågstadiet har skolan ansvarat för kontakten med föräldrarna och inhämtning av deras samtycke. För barn och unga som deltagit i djupintervjuer har samtycke inhämtats av ECPAT. Vi har spelat in samtalen med barnen och gjort barnrättsliga analyser av barnens berättelser samt inhämtat forskning inom området.

De kvalitativa metoder som ECPAT använt sig av innebär inte att barnens röster är representativa för barn i allmänhet utan de representerar den kunskap och de erfarenheter som just dessa 69 barn och unga har delat med sig av.

Barns liv på nätet

Barn introduceras tidigt till internet. Många är redan i femårsåldern vana vid att titta på film, serier och spela spel. En studie som Medierådet[3] gjort visar att Snapchat hamnar i topp 5 av de mest populära apparna hos flickor i åldrarna fem till åtta år. Hos pojkar i samma ålder återfinns spel med chattfunktioner såsom Minecraft och Roblox i topp 5.

Spel, appar och sociala medier fyller viktiga sociala funktioner i barns liv. När vi träffade barn i årskurs tre kunde de snabbt räkna upp flera positiva saker med appar och plattformar på nätet:

- Att bygga och överleva på Minecraft
- Att lära sig nya danser
- Att lära sig nya videos på YouTube
- Att träna minnet
- Att skicka videos till andra och skriva
- Att ringa och chatta i grupper
- Snapchat – för man får reda på saker om andra
- Att chatta med varandra

Barnen umgås med varandra, vinner och förlorar i spel, spelar in videos där de dansar och tränar minnet. När vi frågar dem om det finns något som är dåligt, läskigt eller obehagligt med nätet handlar många svar om att de dör i spel, blir hackade eller får spam. Andra saker som barnen säger är obehagliga på nätet är:

- När jag fick Snapchat visste jag inte hur det funkade så jag delade med mig av en video. Då var det någon som spred den fast jag inte ville.
- Man kan få se läskiga saker på YouTube.
- Tråkigt med hat på TikTok. När någon säger att du är dum, ful eller tjock.
- Chatta med någon som säger fula saker.
- Meddelande om saker som kostar pengar.
- Såna som skriver fula ord i meddelanden fast de använder hashtag.
- Någon som skickade en snopp.
- Någon som skickade en massa meddelanden till mig.
- En gång fick jag massa röstmeddelande på telefonen från en vuxen som ville träffas.

Som barnen berättar kan dessa plattformar användas – eller snarare missbrukas – av förövare för att komma i kontakt med barn. Dessutom kan förövare använda och sprida de bilder och filmer som barn själva tar och lägger ut på nätet.

3. Tabell 9 d i: https://statensmedierad.se/download/18.126747f416d00e1ba9469044/1568041712057/Småungar%20och%20medier%202019%20tillganglighetsanpassad.pdf

I Medierådets rapport ”Småungar & Medier”[4] framkommer att användandet av appar hos de yngre barnen (fem till åtta år) skiljer sig något åt mellan könen (I diagrammen nedan anges först andelen barn som använder appen ifråga av hela populationen. Inom parentes står andelen av de som använder appar av något slag):

Samtliga	Pojkar	Flickor
YouTube 42 % (50 %)	41 % (50%)	42 % (50%)
SVT Barnkanalen 20 % (24 %)	Netflix 16 % (20%)	SVT Barnkanalen 27 % (32 %)
Netflix 19 % (23 %)	SVT Barnkanalen 13 % (16%)	Netflix 22 % (26%)
Minecraft 7 % (9 %)	Minecraft 11 % (14 %)	Snapchat 7 % (8 %)
Roblox 5 % (6%)	Roblox 8 % (10%)	Viaplay 7 % (8%)

Barn, och främst pojkar, börjar i åldrarna fem till åtta år att använda spelappar såsom Minecraft och Roblox. Flickor tycks i större utsträckning använda appar såsom SVT Barnkanalen och Netflix. Däremot debuterar fler flickor än pojkar på sociala medier genom appen Snapchat i denna ålderskategori. I analysen av statistiken över det egenproducerade materialet noterade vi också en högre andel flickor, både yngre och äldre.

Om man tittar närmare på vilka spel som är populära bland yngre barn (fem till åtta år) så skiljer sig även det åt något mellan könen:

5-8 samtliga	Pojkar	Flickor
Minecraft 17 % (22%)	Minecraft 22 % (27%)	Minecraft 13 % (17%)
Roblox 8 % (10 %)	Roblox 11 % (13 %)	Subway Surfers 7 % (9%)
Fortnite 6 % (7 %)	Fornite 10 % (12 %)	Radioapan 6 % (8%)
Subway Surfers 6 % (7%)	Super Mario 6 % (7 %)	”Pedagogiska spel” 6 % (8 %)
Super Mario 6 % (7 %)	”Legospel” 6 % (7 %)	Roblox 5 % (7 %)

Det finns dock två spel som både pojkar och flickor har på topp, Minecraft och Roblox – varav båda utgörs av en spelplattform där användarna själva skapar spelen. Gemensamt för dessa spel är också att de har en chattfunktion.

4. Tabell 9 d samt 12 c i: https://statensmedierad.se/download/18.126747f416d00e1ba9469044/1568041712057/Småungar%20och%20medier%202019%20tillganglighetsanpassad.pdf

Unga och nudes

I samband med förra årets rapport pratade vi med barn och unga om varför nakenbilder och sexualiserade bilder tas och vilka strategier de själva hade på nätet. De äldre barnen, som var mellan 12–18 år, berättade att det finns många positiva delar med att dela nakenbilder, till exempel av nyfikenhet för varandra eller för att känna sig fin och bekräftad. Det handlar också om tillit till varandra, att visa bilder och att få. Flera unga pratade om att känna sig nöjd med sin kropp.

Yngre och äldre barn

I arbetet med den här rapporten blir det viktigt för oss att förmedla skillnaden mellan yngre förpubertala barns och äldre barns liv på nätet. Barnen som vi pratade med i förra årets rapport berättar om många fördelar med att dela nakenbilder med varandra och de är ofta medvetna om riskerna med att bilden sprids. Men när det rör de bilder som vi har analyserat i årets rapport, som visar förpubertala barn som begår sexuella handlingar på sig själva, så är det vår uppfattning att de, till skillnad från de äldre barnen, inte alltid förstår att det som de ombeds göra är sexuella handlingar. Vår bedömning grundar sig i att bilderna som de yngre barnen tar på sig själva skiljer sig från de äldres bilder – vilka ofta skildrar medvetet sexuella poseringar. De yngre barnens bilder visar oftare handlingar såsom att dra upp tröjan eller dra ner byxorna, utan någon form av posering.

Hot – frivillighet

Att yngre barn tar bilder på sig själva i vilka de visar sig mer eller mindre nakna kan för barnet handla om ett utforskande beteende, liknande det som sker mellan barn i det fysiska livet utanför nätet. Ett utforskande som i grunden kan vara något positivt och naturligt för barnet. Men på nätet är det vår bedömning att det i regel är en förövare som utnyttjar situationen genom att dokumentera och sedan sprida vidare bilderna och filmerna. Det är vår uppfattning att en stor andel av de bilder och filmer vi ser på yngre barn genom ECPAT Hotline inte är frivilligt tagna, utan snarare ett resultat av en situation där barnet förmåtts, övertalats eller hotats till att ta bilder eller filma sig själv.

Cajsas berättelse

Cajsa var 11 år första gången hon fick en dickpick skickad till sig. Hon berättade vad som hänt för sin mamma, som tog bort sociala medier från Cajsas telefon. Cajsa själv förstod inte riktigt vad det var hon hade fått. Det gjorde däremot hennes tjejkompisar som upplyste henne om att hon fått en bild på en snopp.

Jag har väl växt upp ganska skyddat på det sättet, så jag hade ju ingen aning om vad det var som hände. Jag sprang fram till mamma och bara, "mamma, vad är det ... vad är det här jag har fått?" Hon bara, "nej", sa hon liksom och stängde ner det och så pratade vi inte riktigt så mycket mer om det. Hon tyckte väl att jag var för ung för att få veta vad det han egentligen hade gjort, så.

Cajsa, som ville kunna kommunicera med sina vänner, fortsatte att vara aktiv på sociala plattformar - även om hennes mamma hade tagit bort Snapchat. Hon laddade ner liknande appar, som KiK, och där fortsatte hon få oönskade nakenbilder. Istället för att vända sig till sin mamma pratade hon nu med sina kompisar och hon började blockera personer som skickade bilder

I 13-årsåldern var det vardag bland Cajsas vänner att skicka och ta emot nakenbilder. Hon fick bilder och videos från killar som "typ sitter och runkar" och även från tjejer, bilder som hon antar var avsedda för en kille. Hon fick även ta del av bilder som blev rundskickade på andra.

Cajsa valde tidigt att inte skicka egna bilder. Hon tror att det beror på att hon och hennes mamma alltid har haft en väldigt öppen relation där de har kunnat prata om kroppen och egna gränser. Samtidigt var det inte förrän i den här åldern som de började prata om sex hemma. Med sina vänner pratade Cajsa om killar och om "när de skulle få sin första kyss", inte när de skulle få sin första dickpick skickad till sig från en vuxen.

Cajsa har reflekterat mycket över hur hon ska förhålla sig till att inte vilja skicka nakenbilder. Det har varit vanligt bland hennes vänner och hon har upplevt ett tryck från andra tjejer att dela bilder till killar. I nian blev hon tillsammans med sin första pojkvän. Hon upplevde inte att han pressade henne till att skicka bilder, däremot varnade alla runtomkring henne för att han skulle "bli uttråkad" eller "tröttna på henne" om hon inte skickade nakenbilder. Cajsas kille var "väldigt populär" och det kunde komma fram andra elever och fråga henne varför hon inte skickade nakenbilder till honom.

Cajsa upplevde att hon blev attackerad för att hon inte ville skicka nakenbilder när så många andra gjorde det. Hon tror många runt omkring henne skickade bilder fast de egentligen inte ville bara för att andra gjorde det och för att de ville passa in.

Bildanalys från ECPAT Hotline

Yngre barn har alltid varit vanligt förekommande i de tips på sexuell exploatering som inkommer till ECPAT Hotline, men det är först nyligen som vi sett de yngre barnen allt mer i specifikt det egenproducerade materialet. Detta gäller särskilt yngre flickor.

Äldre barn har alltid förekommit i egenproducerat material. På senare tid har vi dock sett ett skifte, med allt fler yngre barn som utför avancerade sexuella handlingar i egenproducerade bilder och filmer.

Under en månads tid analyserade vi därför egenproducerade bilder och filmer närmare, för att se vad de yngre barnen gjorde samt hur det ser ut i förhållande till de äldre barnen. Den insamlade statistiken som detta kapitel beskriver hittar du längst bak i rapporten.

Barnen i det egenproducerade materialet är allt yngre

Bland barnen i det egenproducerade material vi analyserade så var 44% yngre barn, som inte påbörjat sin pubertet. De flesta av de yngre barnen var flickor. Som ovan nämnts är detta den vanligaste gruppen barn i det övergreppsmaterial som inkommer till vår Hotline.

De yngre barnen skildrar oftast sexuella handlingar

När det gäller filmerna så är innehållet i de yngre barnens filmer väldigt likt de äldre barnens filmer. De innehåller avancerade sexuella handlingar, som onani, ibland med föremål såsom hårborstar och pennor.

Vad gäller bilderna så skiljer sig dessa åt mellan åldersgrupperna. Sexuell posering, exempelvis en hel- eller halvnaken bild tagen framför en spegel, var betydligt vanligare hos äldre pubertetsutvecklade flickor. Bland yngre barn är det istället vanligt att de drar upp tröjan eller drar ner byxorna och visar rumpan, på samma (utforskande) sätt som barn kan göra i det fysiska livet utanför nätet. Detta kan i grunden vara något positivt och naturligt, men i och med att en bild tas och skickas till någon annan så förlorar barnet kontrollen över bilden. En annan förklaring till att de yngre barnens bilder inte ser ut som de äldres, kan också vara att de yngre barnen inte alltid förstår det sexuella i det som de tillfrågas att göra.

Materialet är främst inspelat hemma

De allra flesta barn (oavsett ålder och kön) i de bilder och filmer vi granskat, har tagit dem i hemmamiljö. Gemensamt för alla barn i det analyserade materialet var att cirka hälften av bilderna och filmerna var tagna i barnets eget rum. Näst vanligast var badrummet.

Att dessa två rum är vanligast beror förmodligen på att det är platser där barnet har en möjlighet att vara ifred. Mobiltelefonen innebär dels att barnet alltid bär med sig kamera och internetaccess överallt, inklusive badrummet, dels att en förövare alltid har tillgång till barnet – oavsett var barnet befinner sig.

Yngre barn filmar oftare

I statistiken ser vi att film över lag är något mer förekommande än bild. Vanligast är det hos de yngre flickorna, där det i nästan fyra av fem fall rörde sig om film. Varför förekommer yngre barn i så stor utsträckning i filmer med sexuella handlingar? Sannolikt finns det många olika svar på den frågan. Det kan handla om att film helt enkelt är mer efterfrågat bland de förövare som instruerar barnen och som förmår dem att spela in materialet. Det kan också vara så att film är det mest självklara mediet för yngre barn.

Frivillighet eller hot och tvång?

När det gäller ofrivilligt tagna bilder så skiljer det sig inte åt mellan ålderskategorierna utan handlar i regel om situationer där barnet hotas, utpressas eller tvingas till att ta bilder och filmer på sig själv. Hotet kan utföras av någon som barnet eller den unga känner utanför nätet eller av en person som hen enbart träffat på nätet.

Vi vet att många barn pressas, tvingas och hotas till att ta bilder och filmer på sig själva. I vår granskning, i vilken vi enbart tittar på bilderna och filmerna, är det mycket svårt att bedöma huruvida materialet producerats frivilligt eller ej. Ibland inkommer till synes egenproducerade videos till ECPAT Hotline där det är tydligt att barnet inte mår bra eller är ledset eller rädd. I analysen vi gjort till denna rapport fanns dock inga sådana bilder eller filmer, utöver några enstaka filmer där barnet upplevdes vara något rädd eller osäker. Det är också viktigt att se att de känslor, oavsett positiva eller negativa, som uppvisas kan vara verkliga, men också spelade.

Även när ett barn skickar en bild frivilligt så finns det alltid en risk att bilden sprids bortom barnets kontroll.

Vad säger barnen?

Mot bakgrund av att vi ser allt yngre barn i det egenproducerade materialet ställs vi inför ett antal frågor. När börjar barn få kontakt med andra via nätet och hur ser kommunikationen ut? Hur kommer det sig att en åttaåring utför avancerade sexuella handlingar på sig själv framför en kamera? För att få svaren på de frågorna måste vi titta på vad de yngre barnen gör på nätet samt lyssna till barnens egna berättelser. Vi har intervjuat ett barn och två unga personer i åldrarna 17, 18 resp. 20 år som delat med sig av sina egna erfarenheter av sexuell exploatering och övergrepp. Vi har även haft samtal i helklass med 28 barn i grundskolan om livet på nätet, hot och kränkningar samt under 2019 genomfört fokusgruppsintervjuer med 37 barn på högstadiet och gymnasiet om egenproducerat material. Totalt har vi under 2019 och 2020 träffat 69 barn och unga.

När börjar barn få kontakt med andra på nätet?

Gemensamt för nästan alla barn och unga som vi har träffat är att de har börjat chatta och kommunicera med andra barn och vuxna i tidig ålder. I nioårsåldern har nästan alla barn ett spel eller en app där de kommer i kontakt med andra barn och vuxna. Barnen umgås med varandra, vinner och förlorar i spel, spelar in videos där de dansar och tränar minnet.

Hur ser kommunikationen ut?

Barnen berättar att de kommunicerar med varandra via appar, plattformar och spel. Dessa kommunikationsvägar fyller viktiga sociala funktioner i barns liv. När vi träffade barn i årskurs tre använde de bland annat Snapchat, Whatsup och Messenger för att kommunicera med varandra och skicka bilder och filmer. De kommunicerade även via spelplattformar som Minecraft, Roblox och Starstable.

Jag blir glad när någon följer och gillar min [bild] på Snapchat
(Flicka, lågstadiet)

Öppna konton, hat och nakenbilder

I arbetet med vår rapport från 2019 ”Man kan bli utpressad även om det kändes ok från början”, berättade framförallt tjejerna att de började få förfrågningar när de ”öppnade upp” sina konton, det vill säga att alla användare kunde ta del av de bilder och filmer som fanns på deras konton utan att först skicka en kontaktförfrågan. Den bilden delas även av de barn och unga som vi träffade i samband med årets rapport. Förutom att ha öppna konton istället för privata så berättar barn och unga som vi intervjuat att de delar med sig av användarnamn för andra forum i sin profil. Det är då enkelt att kontakta barnen eller skicka bilder i en annan app eller plattform som har en sådan funktion. Bland de barn och unga som vi pratat med hade mer än hälften stött på hat, hot eller andra typer av kränkande kommentarer i tioårsåldern. Ett barn hade en bekant som fått en nakenbild skickad till sig. Två barn hade blivit kontaktade av vuxna på deras mobiltelefon som lämnat antingen röst eller textmeddelande på ett sätt som de upplevde som obehagligt.

Ett av barnen berättar att han fick ladda hem appen Snapchat utan att förstå de positiva och negativa sidorna av appen.

När jag fick Snapchat visste jag inte hur det funkade så jag delade med mig av en video. Då var det någon som spred den fast jag inte ville.
(Pojke, lågstadiet)

Pojken i tioårsåldern hade inte förstått att de videor han delade med sig av kan ses av alla på Snapchat. Han berättade att det var hans storebror som fick förklara för honom hur Snapchat fungerade och berätta för deras förälder när en video spreds utom hans kontroll.

Möjligheten för barnen att kommunicera med varandra innebär även att dessa plattformar används – eller snarare missbrukas – av förövare för att komma i kontakt med barn. Dessutom kan förövare använda och sprida de bilder och filmer som barn själv tar och lägger ut på nätet eller skicka oönskade nakenbilder, t.ex. dickpicks, till barnen.

I våra djupintervjuer framkom det att för två av de intervjuade började förfrågningarna om nakenbilder komma när de blev aktiva på sociala medier. Den ena tjejen fick första förfrågan i nioårsåldern och den andra i elvaårsåldern och därefter blev förfrågningarna om nakenbilder och oönskade dickpicks i inkorgen en vardag som de lärt sig att hantera, ofta utan vuxenvärldens stöd. Barnen som vi träffat vittnar om att de skapar egna strategier för att hantera det ofredande som är en del av deras vardag på nätet. En del blockar de användare som skickar bilderna, en del anmäler till plattformen och några delar bilderna med sina vänner.

Biancas berättelse

Bianca är en nittonårig tjej från ett litet samhälle i Sverige. När hon var nio år började män kontakta henne på sociala medier som KiK och Viber och fråga henne om nakenbilder. De kunde utge sig för att vara bekanta till hennes föräldrar eller läkare som försökte övertala henne att det var helt naturligt att skicka nakenbilder.

Några år senare hade övertalningsförsöken övergått till hot. Hoten skrämde Bianca och hon började skicka nakenbilder till männen. När hon hade skickat bilderna blockerade hon dem och hörde sedan inget mer. Hon förstod inte då att hon varit utsatt för ett brott. Därför sökte hon inte heller hjälp, trots att det fick henne att må dåligt. Även hennes vänner fick hot och förfrågningar. Bianca säger att det verkade som alla gick och bar på skammen själva och trodde att de hade gjort något fel.

När Bianca skulle börja i sjuan träffade hon en äldre kille. Bianca säger själv att hon hade ganska dåligt självförtroende och sökte uppmuntran hos andra. De började skriva till varandra som vänner och han var jättesnäll mot henne. Efter ett tag hade hon fått känslor för honom. Då började han fråga henne om nakenbilder. På den här tiden brukade inte partners skriva till varandra och be om bilder. Bianca, som hade dåliga erfarenheter av att skicka bilder, sa nej och killen sa ok. Bianca tänkte då att det var en bra kille.

Men när jag var 13 år gammal så var jag livrädd för att förlora honom eftersom att jag hade ingen annan då. Så att ... Och då skickade jag bilder till honom, för jag tänkte det att "om jag inte gör det, då kommer han lämna mig. Antingen det eller så kommer han på något sätt göra så att livet blir jobbigt för mig". Och det här var på Snapchat, och på bilder på Snapchat ... det försvinner ju, om man har tur. Det är just det, att man kan screena, men då ser den andra personen ifall man screenar bilden. (Bianca, 19 år)

Det Bianca inte visste var att hennes kille hade en app som gjorde att han kunde spara bilderna utan att hon såg det. Han hade nu skickat bilderna vidare till hundratals personer. Bilderna delades bland eleverna i skolan och Bianca utsattes för trakasserier. Bianca berättar att när skolledningen fick reda på vad som pågick pratade de både med Bianca och killen om bilderna och kränkningarna från killen men valde att inte kontakta hennes föräldrar eller koppla in myndigheter.

Bianca började skada sig själv och hamnade i en depression. När hon var 14 år berättade en av hennes vänner för Biancas mamma om självskadebeteendet och det var då – först ett år senare – som hon valde att berätta för sin mamma vad som hade hänt. Det var när Bianca kom i kontakt med rättsväsendet som hon förstod att hon hade utsatts för ett brott. Innan dess var det tvärtom många som sagt att "du är ju inte byxmyndig, så det du har gjort är olagligt". Bianca tror att de som sa så försökte skrämma henne.

Bianca försökte ta ner bilderna från nätet med hjälp av sina föräldrar, men det var först när övergreppet var polisanmält som hon kunde få hjälp att ta ner bilderna från vissa sidor. När hon får frågan om hon tänker på att bilderna kan finnas på nätet säger hon att hon har accepterat att bilderna kommer att finnas kvar.

För mig så är det inte jobbigt av just den tanken, men det är klart att det kan komma perioder i livet när jag känner att det är extra jobbigt och så, att veta det. Jag tänker nog inte lika mycket på att det är just jag som är på bilden och är naken, utan mer hur jag mådde när bilden togs, det är mer det jag kanske tänker på.

Vem berättar barnen för?

När vi frågar barnen på lågstadiet om vad de gör när otäcka saker händer på nätet säger de:

- Säger till mina föräldrar
- I vissa spel finns en polis som man kan säga till. Den säger att du ska prata med dina föräldrar.
- Blocka
- Mute:a (tysta)
- Ta bort dem från partyt och vara privat
- Ringa företaget
- Rapportera
- Polisanmäla
- Strunta i personen

Det framkommer att det finns en oro bland barnen att föräldrarna skulle bli arga och ta bort spelet eller appen om något händer där som barnen inte vill och/eller föräldrarna ogillar. Oron över att föräldrarna förbjuder viktiga sociala funktioner i barnets liv kan innebära att barnet inte berättar om något händer. Det är därför viktigt att du som vuxen inte hotar med att barnet inte får använda nätet utan hjälper barnet att hantera risker och berättar vad barnet ska göra om något händer. Som vi ser på listan ovan har även yngre barn strategier, för hur de ska agera om något obehagligt händer.

Cajsa som vi intervjuat i årets rapport och en handfull barn som vi träffade i arbetet med förra årets rapport, har berättat för sina föräldrar den första gången de fick en oönskad dickpick eller en förfrågan om en nakenbild. Ett av barnen, en tolvårig tjej som vi träffade i arbetet med förra årets rapport, berättar att även om hon berättade för sina föräldrar första gången det hände valde hon sen att inte göra det eftersom hon nu får så många bilder att hon inte orkar berätta för föräldrarna varje gång det händer. En annan elvaårig tjej berättar i arbetet med årets rapport att hon berättade för sin mamma första gången hon fick en dickpick. Hennes mamma blev inte arg på henne men tog bort hennes konto på Snapchat. Hon berättar att hon inte förstod vad som hade hänt eller varför hennes konto blev borttaget utan att hon fick vända sig till sina vänner för att förstå vad hon varit med om. Hon valde då att skapa ett konto på en annan app och när de oönskade dickpicksen fortsatte komma berättade hon inte det för sin mamma.

Ann Jonsson är utredare och barnförhörsledare på Barnahus i Stockholm. Även där möter de allt fler yngre barn i utredningarna kring egenproducerat material.

Det är fler yngre än det varit innan. Barn under 12 år kontaktas i regel på barnspel med chattfunktioner. Men alltfler använder också appar som TikTok.

Till skillnad från äldre barn förstår de yngre barnen inte den sexuella innebörden i det som de blivit tillfrågade om. De förstår inte heller alltid att det som hänt har varit något fel. Tonåringar vet ju mera om varför en person vill att dom ska visa upp något eller göra något. Men de små barnen förstår kanske inte varför de ska stoppa in någonting i underlivet. Samtidigt som de kan ha upplevt det hela som något pirrigt och spännande förstår de kanske senare att det här inte var så bra, men de förstår inte hela innebörden.

Medan tonåringar – som förstår den sexuella innebörden – tycker det är pinsamt att sitta i barnförhör och berätta om vad som hänt så kan de yngre barnen ha svårt att berätta av andra skäl. Barnet kanske aldrig har berättat för någon tidigare eller så har förövaren sagt att det är en ”hemlis”. Det kan vara svårt att få barnet att släppa på det som varit en hemlighet och som egentligen var något som inte kändes helt bra.

Vår uppfattning är att barn inte alltid berättar för en förälder eller vuxen om något har hänt på nätet. Säger barnen något om det till dig?

Där finns det också en skillnad mellan yngre och äldre barn. Äldre barn berättar oftast för en kompis medan de flesta yngre barnen inte berättar för någon.

Gemensamt för både yngre och äldre barn är anledningen till att de inte berättar. De är rädda för att bli ”straffade” genom att inte få använda sin telefon eller spela favoritspelet. Det är något vi pratar mycket med föräldrarna om. Den vanligaste reaktionen när vi talar om att deras barn har utsatts på nätet är att de vill ta telefonen, paddan och alltihop från barnet. Men just det är anledningen till att barnen inte berättar. Många barn lever genom mobil och padda, det är viktigt för dem. Så föräldrar måste hitta ett sätt att prata med sina barn och få dem att känna sig trygga med att berätta när något har hänt.”

Hur kommer förövare i kontakt med barn på nätet?

Förövare kan agera på olika sätt för att komma i kontakt med barn på nätet i syfte att exploatera dem sexuellt. Tillvägagångssätten kan grovt delas in i två kategorier; en långsammare taktik som vi ofta kallar för grooming, och en snabbare taktik som vi här kallar för sexuell utpressning. Den senare metoden blir allt vanligare, både i Sverige och internationellt.

Grooming

Grooming är en brottslig handling som innebär att en vuxen tar kontakt med barn i sexuellt syfte. Det har funnits i alla tider men internet har inneburit att förövare enklare kan komma i kontakt med barn via spel, kontaktsidor, chattar eller sociala medier. På nätet är det lätt att vara anonym eller låtsas vara en annan person, till exempel ett barn. Förövaren kan också låtsas vara flera olika personer för att på så sätt bekräfta och validera det förövaren vill att barnet ska göra som något normalt som ”alla gör”.

Kontakten kan till en början vara rolig och spännande. Förövaren lägger ned mycket tid på att bygga en relation och skapa ett förtroende hos barnet. Det gör det lättare att senare förmå barnet till att göra saker, som att skicka bilder på sig själv eller begå sexuella handlingar framför en webbkamera. På så sätt kan barnet också känna sig medskyldigt till vad som hänt, vilket gör det svårare att berätta om övergreppen.

Rädslan över att förlora en vän

I ett fall som avgjorts i Göta hovrätt[5] tog en man i tjugoårsåldern kontakt med en fjortonårig flicka på nätet. Flickan upplevde att mannen var en stor hjälp för henne att bli av med sitt självskadebeteende och hon kände ett förtroende för honom. Av rädsla för att förlora honom som vän gick hon med på att skicka bilder och filmer på sig själv. Han instruerade henne i vad han ville att hon skulle göra, såsom att posera sexuellt eller utföra sexuella handlingar på sig själv. Flickan och mannen hade en omfattande kontakt på olika plattformar. Efter några månaders kontakt övertalade mannen flickan att de skulle ses fysiskt för att ha sex, vilket också sedan skedde. Mannen dömdes för ett flertal sexualbrott mot barn till fängelse i två år och tre månader.

Sexuell utpressning

Grooming förekommer fortfarande men det har blivit vanligare att förövare istället agerar mycket snabbt för att få ett barn att visa sig naken i webbkamera eller skicka nakenbilder.

Ett vanligt tillvägagångssätt är att en förövare tar kontakt med ett barn och inleder en konversation, för att sedan snabbt – med hjälp av smicker, instruktioner och tjat – förmå barnet att skicka bilder och filmer på sig själv med sexuellt innehåll.

Förövaren kan också använda sig av hot. Hotet kan exempelvis bestå i att förövaren påstår att denne ska skada barnets syskon, husdjur, en förälder eller barnet självt. Ett annat vanligt hot är att förövaren säger sig kunna sprida rykten om barnet, eller fabricerade sexuella bilder som uppges föreställa barnet.

Barnet kan sättas under tidspress för att öka stressen och illusionen av att barnet inte har någon annan utväg än att följa förövarens instruktioner. När barnet väl har skickat en bild så kan den användas för fortsatt utpressning på fler bilder eller filmer.

Men sen när jag blev lite äldre, när jag kanske var runt tolv, typ, så … då var det mer, då skrev de och hotade mer. Ja, det var typ … ja, men ”skicka det här, annars kommer det här hända din familj, eller så kommer jag sprida information om dig som jag har”. Och då blev man ju livrädd, så klart. (Tjej, 18 år).

Ett barn som utsätts för utpressning kan känna sig helt i förövarens våld, rädd för både nästa kontakt och för att hotet ska verkställas. Skam och rädsla är känslor som gör att många inte vågar berätta eller anmäla övergreppen.

5. Göta hovrätt, mål nr. B 539-13.

Tjat, hot och betalningar för bilder

En 50-årig man dömdes i Vänersborgs tingsrätt för en rad sexualbrott mot ett stort antal barn i åldrarna 12–17 år[6]. Han utgav sig för att själv vara tonåring. Snart efter första kontakten har han frågat efter nakenbilder och instruerat barnen till att utföra sexuella handlingar på sig själv och filma det. Han skickade också bilder på sitt könsorgan och filmer när han onanerade.

När flera barn nekade att skicka bilder och filmer har mannen använt sig av olika taktiker för att ändå förmå barnet att ge med sig. Tjat, hot och erbjudande om pengar har lett till att många barn till slut gjort som mannen beordrade dem att göra. En flicka berättar att mannen hotat att han skulle hacka hennes konto och skriva till hennes föräldrar och syster. Han fortsatte hota och tjata tills flickan skickade en bild på sina bröst och därefter fler bilder.

Ett barn berättar att hon fick mannen att visa delar av sitt ansikte och såg då att han var betydligt äldre än vad han sagt. Hon blev rädd men ville inte visa det för mannen – av rädsla för att han kanske visste var hon bodde. Ett annat barn berättar att hon fick betalt via Swish för bilder och filmer hon skickade till mannen. I stunden mådde hon bra av mannens bekräftelse i chattkonversationerna men i efterhand mådde hon mycket dåligt och kände sig äcklig.

Vid några av kontakterna har mannen försökt få till ett fysiskt möte med barnen och erbjudit pengar för samlag.

Mannen dömdes för flera fall av utnyttjande av barn för sexuell posering, sexuellt ofredande och barnpornografibrott till fängelse i två år och sex månader.

6. Vänersborgs tingsrätt, mål nr. B 2865 -19.

Barn och unga som ber om och sprider bilder

Att fråga efter och att få förfrågningar om nakenbilder från andra barn och unga är idag en del av många ungas vardag. Det är vår uppfattning att barn och unga inte alltid är medvetna om var gränsen till olagliga handlingar går när det kommer till att be om och sprida bilder och filmer. Det är så pass normaliserat att varken brottsoffer eller förövare alltid ser att handlingarna kan vara brottsliga.[7] Okunskapen om att det är brottsliga handlingar gör att många barn och unga inte anmäler till polis.

Även vid fall där brottsoffret förstår att det är ett brott är tröskeln hög för barnet att berätta om vad som hänt. Känslor som skuld och skam leder många gånger till att barnet inte berättar för någon.

Gäller samma regler på nätet som utanför nätet?

I ett ärende som avgjordes i Hovrätten för Västra Sverige var målsäganden en flicka på 12 år.[8] Flickan fick kontakt med en sextonårig kille på nätet och de började prata med varandra på Snapchat. Efter ett par dagar fick flickan förfrågningar om nakenbilder samt instruktioner om hur hon skulle ta bilderna och filma sig själv. När flickan sa nej hotade pojken med att ta livet av sig, vilket ledde till att flickan ändå skickade bilder.

I förhandlingen i tingsrätten uppgav pojken att han visste att det finns en femtonårsgräns för att ha samlag, men han visste inget om att samma åldersgränser för sexuella handlingar gäller på nätet.

Han dömdes för flera fall av utnyttjande av barn för sexuell posering och ett fall av sexuellt ofredande till 45 timmars ungdomstjänst. Flickan tillerkändes ett skadestånd på 15 000 kr.

7. Detta är något som bekräftas från polisens sida, se t.ex. intervju med områdespolis Emma Svensson i Piteå-Tidningen, ”Vill nå föräldrar för att förhindra brott”, 5 mars 2020.
8. Hovrätten för Västra Sverige, mål nr. B 4821-19.

Vems ansvar?

Sexuell exploatering av barn på nätet är ett växande, globalt och samhälleligt problem som kräver såväl proaktivt som reaktivt arbete av samtliga sektorer i samhället. Det handlar om polis och åklagare, lagstiftaren, expert-organisationerna, relevanta delar av näringslivet samt föräldrar och personer som arbetar med och för barn. Ingen enskild aktör kan lösa detta på egen hand.

Det behövs en internationell, öppen samverkan där alla relevanta delar av samhället är med, och där utgångspunkten är en helhetssyn kring förebyggande arbete, åtgärder och upprättelse. Det behövs också en sammanhållande länk i detta arbete, som kan koordinera såväl nationellt som internationellt.

Här nedan lyfter vi två viktiga aktörer: plattformar och vuxna i barns närhet – och belyser exempel på både utmaningar och möjligheter när det kommer till ansvarsfrågan.

Plattformar

Plattformar där barn befinner sig, exempelvis sociala medier och spel, har en del av ansvaret. Det finns ingen enskild åtgärd eller samling av åtgärder som gör en plattform säker för barn, det centrala är att använda de säkerhetsmekanismer som finns och att kontinuerligt arbeta med att förbättra säkerheten. Tre frågor som alla plattformar bör kunna svara ja på är:

- Använder plattformen de mest effektiva verktygen för att förebygga sexuell exploatering av barn?
- Samverkar plattformen med andra plattformar och aktörer för att lära av varandra?
- Informerar plattformen om eventuella risker på ett tydligt sätt, anpassat till barn respektive vårdnadshavare?

Det är viktigt att plattformar har förmågan att upptäcka risksituationer innan de övergår till sexualbrott mot barn. Det kan handla om verktyg som automatiskt upptäcker risksituationer i chatt och då kopplar in en moderator som kan se över vad som händer. Det är också viktigt att det är enkelt för även yngre användare att rapportera, och att plattformarna tar sin del av ansvaret för att öka kunskapen hos såväl barn som föräldrar. Inte minst viktigt är att plattformarna tillsammans delar goda exempel, möjligheter och riskanalyser med varandra.

Exemplet Star Stable

I april 2020 meddelades en dom mot en man som kontaktat yngre barn på spelet Star Stable, ett hästspel som främst spelas av unga flickor. Mannen förmådde barn att utföra sexuella handlingar på sig själva och med husdjur såsom hundar och katter. Sedan detta upptäcktes har Star Stable arbetat för att göra spelet så säkert som möjligt, men klart är att tekniken inte ensamt kan lösa problemet och eliminera riskerna. Samtal med föräldrar och barn är minst lika viktigt i det förebyggande arbetet. Här nedan kan du läsa mer om fallet och vilka åtgärder Star Stable vidtog efter att brotten uppdagades.

En man kontaktade över 80 barn på hästspelet Star Stable

I april i år dömdes en 39-årig man för ett stort antal sexualbrott mot över 80 barn under 15 år.[9] Mannen var sedan tidigare dömd för liknande brottslighet. I detta fall kom han i kontakt med barnen via ett populärt hästspel för yngre barn, Star Stable.

Mannen har gått tillväga på ungefär samma sätt i nästan samtliga fall. Han har inlett kontakten via spelets chattfunktion med att fråga efter barnets ålder och själv uppgett att han är en jämnårig pojke eller flicka. Mannen har sedan frågat om barnet har ett husdjur för att snabbt därefter börja skriva saker av sexuell natur samt ge instruktioner till barnet att begå sexuella handlingar på sig själv eller med sitt husdjur.

I de fall barnet har tvekat har mannen tjatat och skrivit saker såsom ”en gång snälla jag lovar ingen får veta om det” och ”det är vår hemlis”. Ett annat sätt att övertala barnen var att lova dem belöningar i spelet, till exempel värdekoder att köpa saker för i spelet. I ett fall hotade mannen att säga till ”alla” att barnet hade gjort sexuella saker med sin hund, något hon inte hade gjort och inte ville göra. Om hon däremot gjorde det på riktigt skulle han inte berätta för någon. I de fall när mannen lyckades med sin övertalning/hot har en del barn även skickat bilder, ljudfiler och filmer via bland annat Skype, Musical.ly (som i dag heter TikTok) och telefonmeddelanden.

De instruktioner som mannen gav barnen är mycket grova. De skulle inte bara begå sexuella handlingar på sig själva utan också på och med sina husdjur eller på andra barn såsom kompisar och småsyskon.

De barn som inte gjorde som mannen sa hade egna strategier för att hantera situationen. En flicka skrev att hon berättat för sin pappa, en annan skrev att hon ljög om att hon var tjej och egentligen var en kille. En annan reagerade med ilska och skrev till gärningsmannen att han var ett ”djävla pucko”. Även de barn som hade egna strategier för att hantera gärningsmannens uppmaningar upplevde stort obehag.

Många barn förstod inte den sexuella innebörden av det mannen försökte förmå dem till att göra, vilket kan ha sin förklaring i att de flesta var yngre än 12 år. Ett barn berättar i förhör att hon upplevde mannens frågor som konstiga och att hon egentligen inte ville stoppa in sina fingrar i sitt underliv eller anus – som hon kopplade till kiss och bajs. Ett annat barn berättar att hon inte gjorde som mannen sa då det kändes ”läbbigt”.

Mannen dömdes till fyra års fängelse för en rad sexualbrott mot barn samt till att betala skadestånd till målsägandena. Det återstår att se om målet överklagas till Svea hovrätt.

9. Stockholms tingsrätt, mål nr. B 1790-18.

Intervju med Jane Billet på Star Stable om hur de arbetar med säkerhet för barn[10]

Många av Star Stables spelare är väldigt unga, därför arbetar företaget mycket med säkerhetsfrågan. Trots detta lyckades en förövare utnyttja spelets chattfunktioner för att komma i kontakt med ett stort antal barn.

Vi hade säkerhetsåtgärder på plats, men vi önskar såklart att vi hade haft samma säkerhet då som vi har nu. Det är något vi måste arbeta vidare på hela tiden. Varje plattform har sitt eget sätt att jobba på, men vi försöker lära oss av varandra.

Chatten är och har alltid varit endast text, det finns alltså ingen möjlighet att dela foton, bilder eller filmer. Vi använder oss av en modereringsteknik, ett verktyg som modererar ord som inte får sägas. Vi har även ett sätt att kartlägga beteenden som inte får förekomma. Systemet hindrar spelare från att dela telefonnummer, profiler i sociala medier, lösenord och mailadresser. Syftet är att förhindra att konversationen flyttar till en mer osäker plats. Vi har också en manuell bevakning, så att allt som systemet upptäcker granskas av ett särskilt team, och om en spelare tycker att någon beter sig illa så finns en anmälningsfunktion direkt i spelet.

Jane menar att det är viktigt att inte bara förlita sig på tekniken:

Förövare är ofta väldigt motiverade och kan komma förbi tekniken. Därför pratar vi mycket med våra spelare, som är en ganska unik samling där den absoluta majoriteten är tjejer.

Star Stable använder sig av ”game masters”, ett gäng tjejer i Star Stables sociala medieteam som spelarna har stort förtroende för. I klipp på Instagram och YouTube pratar de om vikten av att inte lämna ut personuppgifter, kolla fakta och vad som är olämpligt beteende. Star Stable har även anlitat en kriminolog som spelat in videos riktade till vårdnadshavarna.

Det är viktigt att föräldrar har verktyg för att prata med sina barn. De måste berätta att det inte är barnets fel om något dåligt händer och att det är kriminellt om någon ber dig ta av dig tröjan och att ta bild. Barnet måste våga prata med en vuxen, någon som inte skuldbelägger barnet och säger, ‘Då får inte du ha din telefon!’.

Trots olika säkerhetsåtgärder går det inte att lämna några garantier, menar Jane:

Det funkar inte att täppa till alla risker med endast teknik så vi kommer fortsätta jobba brett med teknik och att prata med föräldrar och barn. Det kommer vara helt omöjligt för vilken digital plattform som helst att göra sig av med förövare totalt, men man kan göra det väldigt svårt.

10. Intervjun genomfördes den 31 mars 2020 av Ebba Engström, 180 DC.

Föräldrar och andra viktiga vuxnas ansvar

Som framgått i intervjun med Star Stable kan plattformar göra mycket för att öka säkerheten för barn som använder dem. Men det kan aldrig bli helt vattentätt. Dels kan förövarna ta sig igenom tekniken, dels kan förövaren agera mycket snabbt vilket gör att även en chatt som modereras inte hinner förhindra att en exploatering av barnet äger rum. Därför är det nödvändigt och livsviktigt att du som förälder eller annan viktig vuxen i ett barns närhet tar ditt ansvar och gör vad du kan för att skapa en så trygg nätvardag för ditt barn som möjligt.

”Alltså, jag tänker att det är lite så här ... Det är bra att, oavsett hur ung man är, att man fortfarande har rätten att bestämma själv hur det ska gå till allting. Men i mitt fall så var det just det här att de lämnade över allt ansvar på mig, att jag skulle säga till om någonting hände, eller jag skulle ha koll på så mycket, och det var ... Det kändes då som att det blev lite för mycket det här ” (Tjej, 18 år)

Nätet är en viktig och rolig plats

I våra möten och vårt arbete med barn och unga blir det allt tydligare hur tidigt barn umgås med andra barn och vuxna på nätet. På nätet ryms mycket roligt, barn som vi träffar spelar en uppsjö av spel, tittar på filmer och lär sig nya danser och nätet är en viktig del av barnens sociala samspel med andra människor. Som vuxen kan det vara svårt att hänga med i barnens aktiviteter på nätet men det finns inga genvägar för att barnet på ett tryggt och säkert sätt kan navigera på de olika plattformarna och forumen. Med rätt insatser från samtliga relevanta aktörer kan vi komma långt i arbetet mot sexuell exploatering av barn på nätet. Det är du som vuxen som är ansvarig för att lotsa barnen på ett säkert sätt utan att skapa oro och samtidigt upprätthålla en relation till barnet som möjliggör att hen vet vad hen ska göra om något faktiskt händer.

När Internetstiftelsen undersökte föräldrars delaktighet i sina barns[11] liv på nätet framkom det att mer än en av tio (13 %) inte vet hur de tjänster som barnen använde fungerar. På fråga om föräldrarna känner till vem eller vilka barnen kommunicerar med på nätet uppgav ungefär häften (51 %) att de vet vilka de flesta är, medan 44 % endast kände till en del av kontakterna.[12] Okunskap, ointresse och ibland en negativ inställning hos oss vuxna kan leda till att barnet varken berättar om det som är roligt och positivt eller om det som är obehagligt. Detta särskilt om barnet tror att konsekvensen om hen berättar blir att hen inte får fortsätta att spela eller använda sin telefon. Som viktig vuxen i ett barns liv behöver du vara nyfiken, intresserad och ta dig tid att lära dig mer om barnets liv på nätet. Låt barnet visa dig vad hen gör på nätet. På samma sätt som vi står och hejar entusiastiskt på fotbollsplanen i ösregn måste vi finnas bredvid våra barn på nätet. Barnet måste känna att hen kan berätta om både det som är roligt på nätet – men också om det som är jobbigt eller obehagligt.

Varje barn har rätt till inflytande, delaktighet och information och det är du som vuxen som ska förverkliga barnets rättigheter. I den här rapporten har vi sammanställt statistik som kan bidra till oro om barnets säkerhet på nätet hos dig som vuxen i barns närhet och en vanlig reaktion på oro kan vara att begränsa eller förbjuda barnens närvaro men det är inte en särskilt hjälpsam strategi. Många upplever att det är svårt att prata med barn om sexuella övergrepp på nätet, trots att vi vet att det är en realitet. Att vi vuxna blir oroliga är förståeligt men inget skäl till att undvika att ta vårt ansvar och prata med barn om vad som händer i deras liv. Tvärtom måste vi göra det som vi vuxna alltid ska göra: lyssna, försöka förstå och stötta. Flera av de barn som medverkat i den här rapporten vittnar om att deras föräldrar eller andra viktiga vuxna har förbjudit, tagit bort och begränsat deras närvaro på nätet och att deras reaktion har varit att skapa nya konton och egna strategier för att hantera de sexuella kränkningar som de utsatts för. De lämnas ensamma att hantera vuxnas sexuella kontakter, ett ansvar som inget barn ska behöva ta.

11. Barn på mellan- och högstadiet.
12. Internetstiftelsen, Barnen och internet 2019.

Tips & råd

Här har vi samlat konkreta tips om hur du som vuxen kan prata med barn och unga om olika situationer som kan uppstå och vad man kan göra om något redan hänt. ECPATs och barnens viktigaste råd är:

Förövare söker sig till platser där barn finns

Oavsett om barnet spelar spel, bygger världar, sköter hästar eller kollar videos - engagera dig i hens vardag på nätet.

Nätet är roligt!

Testa spelet som ditt barn gillar, fråga hur saker funkar, kolla hens favoritvideos. Det är både roligt och en bra ingång till att fundera på och prata om risker.

Förbud är inte lösningen

Förbud och begränsningar funkar inte. Hjälp istället barnet att hantera nätet säkert och prata om vad hen kan göra om något faktiskt händer.

Ta snacket – gärna tidigt

Att börja prata om nätet, spel och appar tidigt gör startsträckan kortare om barnet senare har något att berätta. Oroa dig inte för att hen är för liten.

Våga prata om svåra saker

Barn behöver förstå att det finns de som ljuger på nätet. De måste också få veta att vuxna kan använda hot, smicker och mutor för att få barnet att skicka bilder och filmer. Förklara att det aldrig är barnets fel om det händer!

Vad gör jag om något redan har hänt?

Barnen som vi har träffat i arbetet med att ta fram den här rapporten berättar att det kan vara svårt att prata med en vuxen om något har hänt på nätet. Det kan handla om att barnet har skickat en nakenbild eller fått en oönskad dickpick skickad till sig. När något har hänt, så stöttar du som vuxen genom att:

Avlasta barnet från skammen och skuldbelägg inte!

Om barnet har hotats, utpressats eller övertalats att skicka en bild, eller om barnet fått en oönskad nakenbild skickat till sig: stötta barnet genom att vara lugn och närvarande. Döm inte, utan avlasta barnet från skammen. Det är aldrig barnets fel.

Lyssna på barnet!

Försök att lägga dina egna känslor inför berättelsen åt sidan så att barnet själv får uttrycka sina. Låt barnet tala till punkt och avbryt inte med egna värderingar. Var lugn, ge dig själv tid att tänka så att du kan ställa följdfrågor och be om förtydliganden.

Anmäl olämpligt innehåll!

På de flesta webbsidor finns det olika sätt att anmäla/rapportera olämpligt innehåll och sexuellt kränkande kommentarer. Om en bild har spridits på olika sidor är det bra att hjälpa barnet att anmäla innehållet på respektive sida så att materialet kan tas ned.

Polisanmäl vid misstanke om brott!

En polisanmälan kan dels leda till att kränkningen som barnet utsatts för utreds, dels till att andra barn i liknande situationer upptäcks och får den hjälp och det stöd de har rätt till. En förövare utsätter ofta flera samtidigt. Samla bevis genom att ta skärmdumpar, spara sms, e-post med mera.

Även om det alltid är bäst att anmäla direkt till polis så är det ett alternativ att tipsa till ECPAT Hotline på ecpathotline.se Glöm då inte att bifoga kontaktuppgifter.

Utredaren och barnförhörsledaren **Ann Jonsson** berättar om vad som händer vid en polisanmälan:

Oavsett om det är ett barn eller en förälder som anmäler ett misstänkt brott så ber vi dem att spara det material som finns, till exempel chattloggar, bilder, filmer och användarnamn. Det är de viktigaste bevisen man har i de här fallen.

Om det är en förälder som kontaktat oss förklarar vi att vi kommer vilja prata med barnet. Vi tvingar aldrig ett barn att berätta men ger barnet en chans att berätta. Vårt råd är att alltid boka in en tid med oss så att vi kan träffa barnet och få en kontakt. Vi visar då barnet hur det ser ut här och om barnet inte vill prata just den dagen kan vi boka en tid en annan dag.

Barnet har rätt att berätta vad han eller hon har varit med om. Det kan vara en viktig del i en läkningsprocess om barnet mår dåligt efter det som hänt. Ibland går inte ärendet hela vägen till domstol men oavsett så finns vi där och lyssnar på barnets berättelse.

Statistik till bildanalysen i ECPAT Hotline

Totalt under en månad analyserades 667 egenproducerade bilder och filmer, 319 bilder och 348 filmer. Materialet är uppdelat i fyra huvudgrupper, baserat på barnets kön och ålder. Utöver kön och ålder tittade vi på i vilken miljö bilderna och filmerna var tagna samt vad de skildrande.

Se analysen i avsnittet ”Bildanalys från ECPAT Hotline”.

Tabellen visar utfallet i procent avrundat till närmaste heltal. Det vill säga av yngre flickor förekom 77 % på film och 23 % på bild.

	Yngre flickor (%)	Yngre pojkar (%)	Äldre flickor (%)	Äldre Pojkar (%)
Bild eller film				
Bild	23	39	53	90
Film	77	61	47	10
Miljö				
Eget rum	46	45	53	54
Badrum	21	23	25	29
Oklart	16	20	13	12
Vardagsrum	7	4	4	2
Vuxens sovrum	5	1	0	0
Kök	3	1	1	1
Utomhus	0	4	1	1
Annan	2	2	3	1
Vad bilden/filmen skildrar				
Sexuell posering	23	15	45	16
Mer explicit eller avancerad sexuell handling	77	85	55	84

Referenser

”Man kan bli utpressad även om det kändes okej från början”, ECPAT Sverige 2019.

Internetstiftelsen, Barnen och internet 2019.

Statens medieråd, Småungar och medier 2019: https://statensmedierad.se/download/18.126747f416d00e-1ba9469044/1568041712057/Småungar%20och%20medi-er%202019%20tillganglighetsanpassad.pdf

Artiklar

Piteå-Tidningen, ”Vill nå föräldrar för att förhindra brott”, 5 mars 2020.

Rättspraxis

Göta hovrätt, mål nr. B 539-13.

Hovrätten för Västra Sverige, mål nr. B 4821-19.

Stockholms tingsrätt, mål nr. 1790-18.

Vänersborgs tingsrätt, mål nr. 2865-19.

Intervjuer

Ann Jonsson, utredare och barnförhörsledare på Barnahus i Stockholm, 28 april 2020.

Jane Billet, PR- och kommunikationsansvarig på Star Stable, 31 mars 2020.

Åsa Landberg, Leg. psykolog och psykoterapeut, 6 maj 2020.